

УДК 330.8

Овчиннікова М.А.

*асистент кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури***ГЕНЕЗИС ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ****GENESIS AND INTERCOMMUNICATION
OF INVESTMENTS AND INNOVATIONS****АНОТАЦІЯ**

У статті розкрито теоретичні аспекти розвитку інвестиційної та інноваційної теорії, досліджено особливості інвестицій та інновацій. Встановлено існування залежності між інноваційними змінами та ефективністю інвестицій у науково-технічний розвиток, а також їх вплив на коливання темпів економічного розвитку.

Ключові слова: інвестиції, інновації, капітал, науково-технічний прогрес, теорія економічних циклів.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены теоретические аспекты развития инвестиционной и инновационной теории, исследованы особенности инвестиций и инноваций. Установлено существование зависимости между инновационными изменениями и эффективностью инвестиций в научно-техническое развитие, а также их влияние на изменения темпов экономического развития.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, капитал, научно-технический прогресс, теория экономических циклов.

ANNOTATION

The article describes theoretical aspects of development of investment and innovation theory, the features of development of investment and innovation. The existence of dependencies between innovative change and efficiency investment in scientific and technical development and their impact on the pace of economic development.

Keywords: investments, innovations, capital, scientific and technical development, theory of economic cycles.

Постановка проблеми. Досвід розвинених країн світу підтверджує, що сталий економічний розвиток будь-якої країни залежить від ефективності процесу оновлення технологій, стимулювання передачі наукових розробок із сфери знань у виробничу сферу, що досягається за допомогою розвитку системи освіти, ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури.

Організація таких процесів нерозривно пов'язана із інвестиційними затратами на національному, регіональному та місцевому рівнях. В свою чергу, інновації забезпечують ефективність інвестицій та відкривають шляхи новим продуктам і виробництвам, як правило, більш досконалим та якіснішим.

Але здійснення інвестиційно-інноваційних змін неможливо без розуміння особливостей розвитку інвестицій та інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження та розвиток теорії інвестицій зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: І. Бланк, М. Герасимчук, К. Гуменна, А. Дука, Д. Єрміліна, С. Захарін, В. Осецький, А. Пересада, А. Поручник, Л. Сей-

даметова, Н. Татаренко, В. Федоренко, А. Чухно та ін. Дослідженню розвитку теорії інновацій присвячено праці Ю.М. Бажала, О.Г. Баранова, К.А. Вареника, М.А. Вельковича, О.Б. Жихоря, О.О. Завгородньої, О.О. Лапко, Р.М. Нуреева, З.М. Пересунько, О.М. Петухової, Ю.В. Яковца та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У роботах вищезазначених науковців розкрито теоретичні аспекти інвестиційної та інноваційної теорії та проблеми структуризації існуючих економічних теорій, що досліджують вплив технологічних змін на економічні процеси. Проте у своїх дослідженнях науковці використовують різні підходи до виділення та класифікації цих теорій [1]. Така неоднорідність поглядів на еволюцію вчення про інвестиції та інновації та методологію пізнання інноваційно-інвестиційних процесів викликає потребу у більш детальному розгляді цього питання.

Мета статті полягає у дослідженні генезису і взаємозв'язку інвестицій та інновацій, а також визначенні їх ролі у забезпеченні економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемам визначення сутності і ролі інвестицій у розвитку світового господарства особливу увагу приділяли відомі зарубіжні науковці-класики: Ф. Бастіа, Ж. Батіст Сей, Е. Бем-Беверік, П. Буагільбер, Ф. Візер, Дж. Кейнс, Ф. Кене, Т. Мальтус, Т. Манн, К. Маркс, А. Маршалл, К. Менгер, С. Міль, В. Парето, В. Петті, А. Пігу, Д. Рікардо, Н. Сеніор, А. Сміт, Ж. Тюрго, Дж.І. Фішер, М. Фрідман, Д. Юм, та ін.

Теоретичні та методологічні основи розвитку інновацій, технологій та впливу на них інвестиційних потоків займали значне місце у системі наукових досліджень практично усіх економічних шкіл і течій та знайшли своє відображення у роботах таких відомих зарубіжних вчених, як: М.Д. Кондратьєв, С. Кузнець, К. Маркс, Г. Менш, Д. Рікардо, А. Сміт, М. Туган-Барановський, І. Фішер, К. Фрімен, Е. Хансен, Й. Шумпетер та ін.

Системні за своїм змістом теорії інвестицій були сформовані в середині XVI–XVII ст. Представники наукової школи меркантилізму Т. Манн, Д. Юм, Дж. Ло, Ж. Кольбер, Л. Зекендорф, Й. Бехер, Ф. Фон Горінг досліджують сферу обігу, яку ідентифікують як середовище

«породження грошей грошима», тобто зростання обсягів капіталу, таким чином, ототожуючи гроші і капітал. Вони вважали, що єдиний засіб збагачення країни – це реальні гроші, які одночасно були й основою як для розвитку виробництва, так і для збільшення обсягів торгівлі [2]. Меркантилісти першими обґрунтували необхідність регулювання умов, які забезпечують формування інвестиційних ресурсів та приплив їх в країну з-за кордону. Збільшення грошових нагромаджень при одночасному зниженні їх вартості, на їх думку, було головним фактором стимулювання інвестиційної активності [3].

На відміну від меркантилістів, об'єктом аналізу яких були процеси, що відбуваються в обігу, представники класичної школи В. Петті та П. Буагільбер переносять дослідження у сферу виробництва. Англійський економіст В. Петті стає засновником трудової теорії вартості, де одним з висновків є те, що прибуток можна вважати джерелом інвестицій. В. Петті вважає, що для збільшення обсягів інвестицій потрібно впливати на фактори, від яких залежить прибуток, а саме на заробітну плату та розмір ренти [2]. Французький економіст П. Буагільбер вважає джерелом інвестицій доходи від виробництва, тому для економічного розвитку країни потрібен вільний обмін між галузями виробництва і відшкодування витрат виробникам. Це може бути забезпечено через міжгалузевий поділ праці за умов вільної конкуренції. Вільне ціноутворення визначає розміри прибутків, отже, й розміри інвестицій у галузь, що ці прибутки забезпечує [2].

Класичну політичну економію після П. Буагільбера представила школа фізіократів, засновником якої став Ф. Кене, автор вчення «про природний порядок», теорії чистого продукту і продуктивної праці. Він вперше зробив спробу структурувати інвестиції, розділивши їх на первинні й щорічні аванси. Під первинними авансами розумілися витрати на придбання сільськогосподарських машин, робочої худобини, які в сукупності представляли собою фонд землеробського устаткування з терміном обороту в 10 років. Щорічні аванси, у свою чергу, складаються з витрат на насіння, наймання сільськогосподарських робочих й інших подібних витрат, які вимагають щорічного відновлення [3].

Послідовник фізіократичних ідей Ж. Тюрго у своїх дослідженнях намагався пояснити проблему капіталу, який він визначає як «нагромаджену вартість» та джерело інвестицій. На думку Ж. Тюрго, основною формою капіталу є землеробський капітал, а головна форма доходу – земельна рента. Він вперше визначив різницю між грошима і капіталом. Капітал на відміну від грошей приносить дохід, який поділяється на дві частини. Перша частина слугує для відшкодування витрат, пов'язаних зі створенням продукту, у тому числі на оплату праці

робітників, друга – це прибуток на капітал і земельна рента [4].

Таким чином, фізіократи до інвестицій відносили лише продуктивну форму капіталу, використаного в землеробстві. Інвестування, відповідно до поглядів фізіократів, є процес, спрямований на відновлення й збільшення використовуваного капіталу, за допомогою якого відбувається виробничий процес у сільському господарстві й збільшується багатство націй [5].

Дослідження причин прирощення капіталу продовжено представниками англійської школи політичної економії А. Смітом та Д. Рікардо.

А. Сміт у праці «Дослідження про природу й причини багатства народів» говорить про процес вкладання капіталу, фактично досліджуючи питання інвестування, однак не вводячи самого цього терміна. Він виводить залежність між процентом на гроші та прибутком від вкладання грошей (інвестицій): «Можна визнати за правило, що відсоток на гроші буде вищим у тих випадках, коли можливо отримати більший прибуток від вкладання грошей у яку-небудь справу» [6].

Як зазначають багато сучасників дослідників генезису теорії інновацій [9–13], А. Сміт у своїх дослідженнях одним з перших приділяє увагу питанням впливу досягнень у сфері технології та техніки на економічний розвиток. Він вважав поділ праці фактором підвищення продуктивності та зростання капіталу за рахунок «винаходів найбільш відповідних знарядь і машин для виконання роботи» [6] тим самим дав розуміння необхідності науково-технічного розвитку та інноваційної складової у процесі інвестування для розвитку виробництва.

Далі дослідження впливу технічного прогресу на виробничі витрати та розмір прибутку на капітал продовжив Д. Рікардо. У роботі [7] він підкреслював, що вартість товарів складається не тільки з праці, безпосередньо затраченої на їх виробництво, а й з капіталу, тобто їжі, одягу, праці, витраченої на знаряддя, інструменти, матеріали, що використовуються у виробництві. Так, збільшення прибутку на капітал може відбуватись за рахунок зниження витрат праці, яке відбувається при удосконаленні машин та інструментів, використаних у виробництві. Таким чином, Рікардо підводить до того, що інноваційні процеси підвищують інвестиційну привабливість виробництва того чи іншого товару.

Вплив досягнень у сфері техніки та технологій на економічний розвиток вивчав видатний вчений-економіст К. Маркс [8]. Вчений узалежнював інвестиційну активність від прибутку і брав до уваги дію загального закону капіталістичного нагромадження. На його думку, інвестування здійснюється передовсім у досягнення науково-технічного прогресу, що дає змогу капіталісту здешевити основний капітал, зменшити його витрати на одиницю продукту [2]. Гонитва

за додатковою вартістю і самозростання капіталу сприяють невпинному розширенню виробництва та економічному піднесенню. Цей процес супроводжується підвищенням попиту на робочу силу, скороченням безробіття та підвищенням розмірів заробітної плати. Останнє веде до зниження норми прибутку, підриваючи тим самим стимули до інвестування, що викликає різке зниження сукупного попиту (в першу чергу інвестиційного). Неминучим наслідком цього є економічна криза, зростання безробіття, падіння реальної заробітної плати та знецінення капітальних запасів. Відтак, створюються передумови для підвищення норми прибутку і відновлення інвестиційної активності, що веде економіку до піднесення. Тим самим розпочинається новий цикл [14]. Як зазначає К. Маркс, у цьому охоплюючому цілий ряд років циклі взаємопов'язаних між собою оборотів, в яких капітал прикріплений своєю основною частиною, дана матеріальна основа періодичних криз, причому підприємства послідовно переживають періоди послаблення, середньої діяльності, стрімкого розмаху, кризи. Хоча періоди вкладення капіталу досить різні й не збігаються один з одним, однак криза завжди є вихідним пунктом для великих нових вкладень капіталу; таким чином, розглядаючи справу з погляду всього суспільства, вона більшою чи меншою мірою створює нову матеріальну основу для наступного циклу оборотів [14]. Отже, К. Маркс висуває положення, що матеріальною підставою середньострокового економічного циклу є рух основного капіталу, з оновлення якого, а отже, з активізації інноваційно-інвестиційних процесів, починається вихід із чергової економічної кризи [15].

Видатний український учений М.І. Туган-Барановський, спираючись на дослідження К. Маркса, виклав свою теорію економічних циклів та пов'язав причину економічних криз з особливостями відтворення основного капіталу.

У праці [16] він проаналізував різні підходи до пояснення циклічного характеру розвитку виробництва і дійшов висновку, що періодична зміна спадів та піднесення у розвитку промисловості викликається не законами споживання, а законами виробничого нагромадження.

Важливим методологічним відкриттям був висновок, що і кризова фаза, і відповідне обмеження процесів інвестування та накопичення вільного грошового капіталу спричинюються саме технологічною вичерпаністю діючих виробництв, коли інвесторам стає не вигідним відтворювати старі галузі і відповідні фінансові ресурси, покидаючи ці галузі, нагромаджуються у грошовій формі вільного позичкового капіталу, шукаючи собі нове застосування [17].

Дослідження М.І. Туган-Барановського знаходять своє продовження у працях М.Д. Кондратьєва. Так, у роботі [18], проаналізувавши економічні показники провідних країн Європи та США за значний період часу (100–140 років), він визначив великі цикли економічної динаміки тривалістю 48–55 років («довгі хвилі Кондратьєва») та звернув увагу на те, що початок кожної хвилі характеризувався пошквалюванням технічних винаходів і впровадженням їх у промисловість.

Теорія «довгих хвиль» Кондратьєва активно використовується сучасними економістами у відпрацюванні перспективи технологічного розвитку країн. За цією теорією процес розвитку техніки та технологій виробництва, починаючи з промислової революції другої половини XVIII ст., налічує шість хвиль, в результаті яких сформувалося шість технологічних укладів (табл. 1).

Таким чином, розглядаючи циклічний характер розвитку суспільного виробництва, М.Д. Кондратьєв виявив важливу роль інновацій в економічній системі.

Послідовником теорії економічних циклів був видатний австрійський економіст Й. Шум-

Таблиця 1

Зміна технологічних укладів [19]

Технологічний уклад (ТУ)	Роки	Визначальні фактори	Технологічне ядро
I	1780–1830	Текстильні машини	Текстиль, виплавка чавуна; обробка заліза, будівництво каналів, водяний двигун
II	1830–1880	Паровий двигун	Залізничний та пароплавний транспорт; вугільна промисловість, чорна металургія
III	1880–1930	Електродвигун	Електротехнічне машинобудування, виробництво та прокат сталі, неорганічна хімія, лінії електропередач
IV	1930–1970	Двигун внутрішнього згорання, нафтохімія	Автомобілебудування, літакобудування, ракетобудування, кольорова металургія, синтетичні матеріали, органічна хімія, виробництво та переробка нафти
V	1970–2010	Мікроелектронні компоненти	Електронна промисловість, обчислювальна техніка, оптичне волокно, програмне забезпечення, інформаційні технології, лазерні технології
VI	2010–2040	Нанотехнології, геліо- та ядерна енергетика	Наноелектроніка, молекулярна та нанофотоніка, наноматеріали, нанобіотехнологія, наносистемна техніка

Джерело: узагальнено автором

петер, який у роботі [20] розвинув теорію періодичних коливань кон'юнктури, у якій пов'язав цикли економічного розвитку з інноваційною діяльністю. Він стверджував, що масова поява нових технологій веде до економічного піднесення. Принциповим положенням теорії

Й. Шумпетера є висновок про те, що «нове, як правило, не виростає із старого, а з'являється поруч із старим, витісняє його і замінює всі відносини таким чином, що виникає необхідність у специфічному процесі «розміщення» [20]. Тому «піднесенню» передують структурна перебудова, а наступний розвиток – це не просто продовження попереднього, а новий розвиток, який породжується іншими умовами і почасти іншими людьми [21].

Далі у своєму дослідженні [22] Й. Шумпетер, який вважається засновником теорії інноваційного розвитку, вперше ввів у науковий обіг термін «інновація» та запровадив поняття базових і вторинних нововведень, визначив відмінність між товарними й технологічними інноваціями.

Дослідження Й. Шумпетера отримали своє продовження у працях Г. Менша, Б. Твіса, К. Фрімена, Е. Денісона. Завдяки їх дослідженням остаточно сформувався погляд на інновації як на головний чинник соціально-економічного розвитку.

Висновки. Отже, дослідження генезису інвестицій та інновацій дає розуміння того, що інноваційні зміни нерозривно пов'язані з інвестиціями у науково-технічний розвиток, що визначає коливання темпів економічного росту та ефективність суспільного відтворення. Безперечно, інвестиції та інновації належать до найважливіших тем досліджень багатьох науковців минулого та сучасності, але й сьогодні головним завданням економічної науки залишається дослідження впливу інвестиційних та інноваційних змін на соціальний і економічний розвиток будь-якої країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Овчиннікова М.А. Огляд сучасних досліджень розвитку теорії інновацій / М.А. Овчиннікова // Прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 26–27 грудня 2014 р.) : у 3-х ч. Ч. 1. – Дніпропетровськ : Перспектива, 2014. – С. 104–107.
2. Татаренко Н.О. Теорія інвестицій : [навч. посіб.] / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.
3. Сайдаметова Л.Д. Еволюція теорії інвестицій / Л.Д. Сайдаметова // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 156. – С. 57–66.
4. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку ХХ ст. : [навч. посіб.] / За ред. В.В. Козюка, Л.А. Родіонової. – К. : Знання, 2011. – 566 с.
5. Ячменьова В.М. Особливості інвестиційної стратегії підприємства / В.М. Ячменьова, Т.М. Чугунова, А.В. Супрунова // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 88. – С. 148–152.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа (отдельные главы) / А. Смит. – Петрозаводск : Петроком, 1993. – 340 с.
7. Риккардо Д. Начала политической экономии и принципы налогообложения / Д. Риккардо ; пер. с англ. – М. : Эконом-Ключ, 1993. – 347 с.
8. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : в 4-х т. Т. 1. Процесс пр-ва капитала / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1983. – 905 с.
9. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [монографія] / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
10. Баранов О.Г. Інноваційні теорії: представники і проблема структуризації / О.Г. Баранов // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2009. – Вип. 42. – С. 45–56.
11. Пересунько З.М. Теоретичні аспекти розвитку інноваційної теорії / З.М. Пересунько // Ефективна економіка. – 2013. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>.
12. Кудашов В.И. Генезис теории инновационного развития / В.И. Кудашов, М.М. Шоломицкая // Экономика и управление: научный и производственно-практический журнал. – 2011. – № 3. – С. 58–65.
13. Муляр О.Д. Еволюція теорії інновацій та її розвиток в аграрній сфері виробництва / О.Д. Муляр // Вісник ЖНАЕУ. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 50–61.
14. Базилевич В.Д. Історія економічних вчень : [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.
15. Завгородня О.О. Теорія інновацій: проблеми розвитку і категоріальної визначеності / О.О. Завгородня // Економічна теорія. – 2006. – № 4. – С. 27–39.
16. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / М.И. Туган-Барановский ; отв. науч. ред. Т.И. Деревянкин. – К. : Наук. думка, 2004. – 368 с.
17. Бажал Ю.М. Актуальність ідей М.І. Туган-Барановського для теорії економічного розвитку / Ю.М. Бажал // Михайло Іванович Туган-Барановський: особистість, творча спадщина і сучасність : [монографія] ; під заг. ред.
18. О.О. Шубіна, А.А. Садкова. – Донецьк : Каштан, 2007. – С. 196–213.
19. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев ; редкол.: Л.И. Абалкин (отв. ред.) [и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.
20. Глазьев С.Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса / С.Ю. Глазьев. – М. : Экономика, 2010. – 255 с.
21. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер. – К. : Києво-Могилянська академія, 2011. – 242 с.
22. Бажал Ю.М. Інноваційна теорія економічної політики / Ю.М. Бажал // Економіка Радянської України. – 1991. – № 3. – С. 11–21.
23. Joseph Schumpeter, Business Cycles. New York Toronto London : McGraw-Hill Book Company, 1939. – 461 p.